

Особливості фізичного розвитку і рухових здібностей дітей із розумовими вадами*Дніпропетровський державний інститут фізичної культури і спорту (м. Дніпропетровськ)*

Постановка проблеми. Відомо, що з кожним роком у нашій країні кількість осіб з особливими потребами збільшується на 200–250 тис. осіб, виявляється все більше і більше дітей із розумовими і фізичними вадами. В Україні до початку XXI століття нараховувалося 2,3 млн інвалідів різних категорій, серед них 1,2 млн інвалідів I та II груп, 120 тис. інвалідів дитинства, 2 млн психічно хворих осіб.

До числа першочергових державних завдань сьогодні належать створення оптимальних умов для життєдіяльності, відновлення втраченого контакту з навколишнім світом, успішного лікування і наступних корекцій, психолого-педагогічної реабілітації, соціально-трудової адаптації й інтеграції людей з розумовими і фізичними вадами у суспільство [1; 4].

Одним із факторів, які сприяють інтеграції неповносправних людей у суспільство – це набуття професійної освіти. Більшість фахівців трактують працевлаштування як кінцевий етап реабілітації, що є основним критерієм її ефективності. Багатьом неповносправним, залежно від ступеня і типу дефекту, доступне досить широке коло професій і велике значення в цьому відіграє спрямований розвиток фізичних здібностей, специфічних для обраної професійної діяльності [2].

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Із біологічного погляду, здібності визначаються в розвитку взаємним впливом спадкових і середовищних факторів. Спадковим компонентом здібностей практично є задатки. Різниця між людьми в задатках полягає передусім у генетично обумовлених особливостях розвитку вищої нервової діяльності, нервово-м'язового апарату, анатомо-фізіологічних і функціональних його особливостей. Між задатками і здібностями, як вважає С. Л. Рубінштейн, велика дистанція: між ними знаходиться весь шлях розвитку особистості. Задатки – лише передумови розвитку здібностей. З іншого боку, зовнішні фактори середовища, а саме спеціально спрямоване навчання і виховання, дають змогу генетично обумовлені (приховані) задатки розвинути в діагностично визначені здібності [7].

В. Г. Григоренко, Б. В. Сермеев (1991) у застосуванні до осіб, які мають травматичні ураження хребта і функцій спинного мозку трактують фізичні здібності як сукупність психічних, морфологічних і фізіологічних компонентів організму людини, єдність яких забезпечує готовність хворого або інваліда до побутової, виробничої, спортивної та іншим видам соціальної діяльності. Основою цієї готовності автори вважають формування рухової функціональної системи, становлення та розвиток якої протікає в межах навчання новим руховим діям і розвитку фізичних якостей – сили, швидкості, витривалості, гнучкості, спритності. Для кожної з цих якостей характерна специфічна структура, цільова спрямованість рухів, м'язова координація, режим роботи й характер енергозабезпечення. В основі їх лежить цілісна адаптивна реакція, яка веде до психічної, морфологічної, фізіологічної перебудови функцій організму. Тому визначення, запропоноване В. Г. Григоренко, Б. В. Сермеевим, можна екстраполювати не тільки на людей з ураженням опорно-рухового апарату, але і на осіб з інтелектуальними й іншими порушеннями.

Дослідники, які займалися вивченням розвитку фізичних якостей школярів з розумовими вадами (Р. А. Белов, 1971, 1974; А. М. Плешаков, 1975; Е. П. Бебріш, 1976; А. М. Плешаков, В. М. Туманцев, 1985; А. С. Самилічев, 1985; О. А. Дмитрієв, 1989; Є. С. Чернік, 1992) указують на низький рівень розвитку фізичних якостей у цій категорії дітей порівняно з учнями загальноосвітніх шкіл.

А. Н. Плешаков (1975) при дослідженні фізичного розвитку учнів допоміжних шкіл наводить такі результати: спрямованість вікових змін фізичного розвитку у дітей із нормальним й ушкодженим інтелектом збігаються, ці показники в дітей з ушкодженим інтелектом із віком змінюються нерівномірно. Порівняння середніх показників фізичного розвитку учнів допоміжних і масових шкіл показало, що діти з розумовими вадами в усіх досліджуваних вікових групах відстають від своїх однолітків із масових шкіл, а більш суттєві відмінності спостерігаються в середньому віці.

А. С. Самилічевим (1985) вивчив вікову динаміку показників, що характеризують рухові здібності розумово відсталих школярів. Розвиток окремих рухових здібностей, на думку автора, характеризується гетерохронією. У середньому шкільному віці розвиток рухових здібностей відбувається

більш інтенсивно. У старшому шкільному віці у юнаків спостерігається тенденція до хвилеподібної стабілізації інтегральних показників рухових здібностей, а у дівчат вони знижуються.

О. А. Дмитрієв (2002, 2004), оцінюючи фізичний розвиток учнів допоміжних шкіл, виявив, що в показниках довжини й маси тіла, окружності грудної клітки, життєвої ємності легень учні з розумовими вадами відстають від однолітків, що розвиваються нормально, хоча деякі з них можуть мати перевагу середніх даних учнів масової школи [3].

Л. Г. Харитонова із співавторами вивчали розвиток координаційних здібностей і дрібної моторики рук розумово відсталих школярів порівняно з учнями, які розвиваються нормально. Як показали дослідження, ці показники покращуються з віком, проте школярі з розумовими вадами значно відстають від своїх однолітків із загальноосвітніх шкіл [5; 6].

Мета дослідження – вивчення особливостей фізичного розвитку і рухових здібностей дітей із розумовими вадами, які навчаються у професійно-технічному навчальному закладі будівельного профілю.

Методи дослідження. Аналіз й узагальнення науково-методичної літератури, педагогічне спостереження. У дослідженні брали участь 50 учнів професійно-технічних навчальних закладів м. Дніпропетровська 16–18 років, які мають вади розумового розвитку. Проведено педагогічне спостереження за поведінкою і діяльністю розумово відсталих учнів на уроках фізичного виховання, на спортивних секціях та під час проведення змагань.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ми звернули увагу на зацікавленість дітей до занять фізичними вправами, до участі у спортивних змагань, їх організованість, старанність й активність при виконанні завдань та на бажання допомогти один одному. Вони уважно слухають завдання, яке потрібно буде виконати, організаційно-методичні вказівки й інструкції до нього. Можуть самостійно вказати або виправити помилки, але їм необхідна допомога, тому що вони найчастіше не передбачають остаточного результату виконання дій. При виконанні повторних дій спостерігається зосередженість та високий ступінь осмислення.

Спостереження дало змогу з'ясувати, що в цій категорії учнів під час ходьби виникає дискоординація та неритмічність рухів, неоднакова довжина кроків та в більшості випадків руки опущені до низу й плечі подані уперед. У процесі виконання бігових вправ відзначено напруженість, розкачування тулуба в сторони та скутість, яка проявляється в притисканні рук до тулубу, та бігу на півзгігнутих ногах.

У стрибках у довжину з місця спостерігались наступні порушення: відштовхування здійснюється однією ногою, поштовх виконується прямими ногами, відсутній замах руками, слабе фінальне зусилля та невміння приземлятися.

При метанні тенісного м'яча виявлена напруженість, скутість тулуба, неправильний замах, слабкість фінального зусилля, метання виконується на прямих ногах і прямими руками.

У процесі гри у баскетбол учні під час бігу переставляють ноги різкими ривками, при цьому роблять різкі змахи руками і смикають вперед тулуб і голову, змінюють амплітуду та швидкість рухів ніг і рук, пересмикують плечима, повертають голову, а також спостерігається скутість і квапливість, несвоєчасні кидки.

Висновки

1. Рухові порушення в розумово відсталих дітей обумовлені органічним ураженням центральної нервової системи (головного мозку).

2. Фізичний розвиток і розвиток рухових здібностей учнівської молоді з розумовими вадами значно нижче, ніж у їх однолітків, які навчаються в загально-освітніх школах, і якщо у початкових класах ці відмінності незначні, то у подальшому ці відставання більш суттєві.

3. У процесі виконання фізичних вправ в учнів із вадами розумового розвитку спостерігаються певні відмінності, які визначають специфіку підходу до організації й проведення занять та методики навчання руховим діям.

4. Оптимально організована рухова діяльність учнів із розумовими вадами сприяє покращенню їх фізичного стану, корекції порушень рухової сфери і в цілому соціалізації особистості розумово відсталого дитини.

Література

1. Бегидова Т. П. Основы адаптивной физической культуры: Уч. пособ.– М.: Физкультура и спорт, 2007.– 192 с.

2. Іпатов А. В., Сергієні О. В., Войтчак Т. Г. Інвалідність як інтегрований показник стану здоров'я населення України.– Д.: Пороги, 2002.– 342 с.
3. Дмитриев А. А. Физическая культура в специальном образовании: Уч. пособ. для студ. высш. пед. уч. заведений.– М.: Изд. центр “Академия”, 2002.– 176 с.
4. Круцевич Т. Ю. Теория и методика физического воспитания: Учеб. для студ. вузов физ. воспитания и спорта: В 2-х т.– К., 2003.– Т. II.– 392 с.
5. Литош Н. Л. Адаптивная физическая культура. Психолого-педагогическая характеристика детей с нарушениями в развитии: Учеб. пособ.– М.: СпортАкадемПресс, 2002.– 140 с.
6. Чудная Р. В. Адаптивное физическое воспитание.– К.: Наук. думка, 2000.– 360 с.
7. Сергієнко Л. П. Комплексне тестування рухових здібностей людини: Навч. посіб.– Миколаїв: УДМТУ, 2001.– 360 с.

Анотації

Мета роботи – вивчення особливостей фізичного розвитку й рухових здібностей дітей із розумовими вадами, які навчаються в професійно-технічному навчальному закладі будівельного профілю. Стаття містить аналіз науково-методичної літератури з питань фізичного розвитку учнівської молоді з вадами розумового розвитку та результати педагогічного спостереження.

Ключові слова: *учні з розумовими вадами, фізичний розвиток, рухові здібності, професійно-технічний навчальний заклад.*

Целью работы было изучение особенностей физического развития и двигательных способностей детей с умственными отклонениями, которые обучаются в профессионально-техническом учебном заведении строительного профиля. Статья содержит анализ научно-методической литературы по вопросам физического развития учащейся молодежи с умственными отклонениями и результаты педагогического наблюдения.

Ключевые слова: *ученики с умственными отклонениями, физическое развитие, двигательные способности, профессионально-техническое учебное заведение.*

The purpose of work was analysis of features of physical development and motor abilities of children with mental deflections, which one are trained in a professional educational institution of a building profile. The article contains analysis of the scientific - methodical literature on physical development of learning youth with mental deflections and results of pedagogical observation.

Key words: *the schoolboys with the mental abnormality, physical development, motor abilities, the technical educational establishments.*